

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, економічна безпека, конкурентоспроможність, агропромислові підприємства, агропромисловий комплекс (АПК).

*Л.В. Максимчук
старший преподаватель
кафедры экономики и менеджмента предприятия,
Университет экономики и права «КРОК»*

Инструменты государственной поддержки инновационной деятельности агропромышленных предприятий Украины в контексте экономической безопасности субъектов хозяйствования

В статье исследованы направления государственной поддержки инновационного развития агропромышленных предприятий Украины в контексте экономической безопасности субъектов хозяйствования. Инновационная деятельность агропромышленных предприятий страны рассматривается как предпосылка экономической безопасности и фактор конкурентоспособности отрасли.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, экономическая безопасность, конкурентоспособность, агропромышленные предприятия, агропромышленный комплекс (АПК).

*L. Maxymchuk
Senior lecturer
of Economics and Enterprise Management Department,
«KROK» University*

Instruments of State Support of Innovative Activity of Agroindustrial Enterprises of Ukraine in the context of Economic Security of Subjects of Household Management

In the article the directions of state support of innovative development of agroindustrial enterprises of Ukraine in the context of economic security of subjects of household management are investigated. Innovative activity of agroindustrial enterprises of Ukraine as pre-condition of economic security and factor of competitiveness of industry on the whole is examined.

Keywords: innovation, innovative activity, economic security, competitiveness, agroindustrial enterprises, agroindustrial complex.

Постановка проблеми

Аграрний сектор України є одним із ключових секторів економіки: він формує 24% випуску продукції та 18% ВВП країни, продукція АПК становить 38,2% товарного експорту. І це при тому, що Україна, на відміну від розвинених країн (США, Канади, країн ЄС), лише на третину використовує свій природно-ресурсний потенціал. Іншими словами, через підвищення продуктивності АПК міг би генерувати значно більший внесок в економіку країни. Сьогоднішня потреба не

закріплення нинішніх результатів діяльності агропромислового комплексу, а забезпечення якісного стрибка у його розвитку. Здійснити цей стрибок в умовах прискорення глобалізаційних та інтеграційних процесів можна лише на основі забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств, зокрема за рахунок активізації інноваційної діяльності.

Проблема полягає в тому, що інноваційна діяльність АПК є специфічною і ризикованою сферою інвестиційних вкладень, що потребує значних інвестицій, особливо на першому етапі процесу нововведень. Це не завжди під силу приватному підприємництву навіть в економічно розвинених країнах. Саме держава з усім арсеналом доступних лише їй методів та інструментів здатна створити соціально-економічні, організаційні та правові умови для забезпечення належного рівня економічної безпеки аграрних підприємств за рахунок відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про різноплановість досліджень, пов'язаних як із категоріями «інновація», «інноваційний процес», «інноваційний розвиток», так і з поняттями «економічна безпека», «конкуренція» та «конкурентоспроможність». Серед найбільш вагомих наукових робіт в окресленому колі питань є праці таких зарубіжних учених, як І. Бланк, П. Друкер, Й. Шумпетер, і вітчизняних учених: Г. Андрощук [5], Ю. Бажал, А. Гальчинський [9], Н. Краснокутська, Ю. Вигівська [7], О. Немчин, І. Панченко [14], В. Плаксін [15], В. Соловійов [17], В. Терехов [19] та інші. Проблеми розвитку конкуренції та основ конкурентної політики досліджували, зокрема, такі зарубіжні науковці, як А. Сміт, Дж. Робінсон, М. Портер, і вітчизняні вчені-економісти, зокрема З. Борисенко [6] та А. Гайдуцький [8]. Дослідженню основних категорій економічної безпеки присвячено численні праці як зарубіжних вчених, таких як В. Міллер, А. Томпсон і А. Стрікланд, так і українських науковців, таких як В. Алькема [3], В. Андрійчук [4], В. Кириленко [13], А. Косенко [12] та інших.

Однак, аналіз згаданих наукових робіт і публікацій засвідчує необхідність подальшого дослідження пріоритетів інноваційного розвитку агропромислових підприємств України з метою нарощування їх конкурентоздатності в контексті забезпечення належного рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Незважаючи на численні наукові праці із зазначеної проблеми, питання необхідності формування адекватного ринковим умовам інструментарію державної підтримки інноваційної діяльності, спрямованої на забезпечення належного рівня економічної безпеки аграрних підприємств з метою підвищення їх конкурентоспроможності, є актуальним і потребує подальшого вивчення.

Формування цілей статті

Метою дослідження є аналіз державних інструментів підтримки інноваційної діяльності агропромислових підприємств України в контексті економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження

Основою нарощування ефективності діяльності підприємства, його конкурентоспроможності є інноваційний розвиток. За рахунок упровадження та реалізації інновацій створюються сприятливі умови для розвитку підприємства, відбувається зміцнення його економічної безпеки та ринкових позицій.

У сучасну наукову літературу поняття «інновація» ввів Й. Шумпетер, відомий

австро-американський економіст. Саме його наукові дослідження стали підґрунтям для подальших практичних рекомендацій щодо втілення принципів інноваційного розвитку в господарській діяльності підприємств [7].

Як наукове поняття термін «інновація» має чимало альтернативних визначень та інтерпретацій. Зокрема, у Законі України «Про інноваційну діяльність» інновація визначається як новостворені або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і/або соціальної сфери [1]. На думку Г. Андрощука, інновація – техніко-економічний процес, який, завдяки практичному використанню продуктів розумової праці – ідей і винаходів, призводить до створення кращих за властивостями, нових видів продукції та нових технологій, які, з'явившись на ринку як нововведення, можуть дати додатковий дохід [5]. За дослідженням А. Гайдуцького, інновація – це кінцевий результат інтелектуальної діяльності (науково-технічних досліджень, науково-технічних відкриттів і винаходів, наукових ідей) у вигляді деякого нового об'єкта (системи, технологій, устаткування, товарів і послуг) або у вигляді деякого об'єкта, якісно відмінного від попереднього аналога [8]. На думку В. Плаксина, інновація є системою, що виникла в процесі створення, використання та реалізації результатів наукових досліджень і розробок, спрямованих на вдосконалення технічних, організаційних, економічних, соціальних і правових відносин у галузі науки, виробництва, культури, освіти тощо [15].

Узагальнюючи, можна сказати, що інновація є економічною категорією, яка характеризує перетворення потенційного науково-технічного прогресу в реальний, втілений у нових продуктах чи технологіях. Іншими словами, інновація є кінцевим результатом інноваційної діяльності – діяльності, пов'язаної з трансформацією наукових досліджень і розробок, інших науково-технологічних досягнень у новий чи покращений продукт, новий чи покращений технологічний процес чи підхід [17].

Інноваційна діяльність підприємств агропромислового комплексу України полягає у формуванні та реалізації цілеспрямованої інноваційної політики, завданням якої є стимулювання, накопичення та розвиток інноваційного потенціалу. Відповідно до Концепції науково-технічного розвитку галузей агропромислового виробництва України, основними завданнями науково-технічного та інноваційного розвитку агропромислового виробництва можна вважати [2]:

- підвищення ролі наукових і технологічних факторів у подоланні кризових явищ галузей агропромислового виробництва, забезпеченні їхнього економічного зростання, здійсненні переведення агропромислового виробництва на інноваційну модель розвитку;
- створення ефективних механізмів збереження, використання та розвитку національного науково-технічного потенціалу в аграрній сфері;
- технологічне переоснащення і структурна перебудова виробництва з метою нарощування випуску товарів, конкурентоспроможних на світовому і внутрішньому ринках;
- збільшення експортного потенціалу за рахунок наукоємних галузей виробництва, зменшення залежності економіки України від імпорту;
- органічне включення інноваційних факторів розвитку галузей агропромислового виробництва у процес соціально-економічного розвитку держави;
- збереження довкілля та ефективне використання природних ресурсів.

Світова практика стверджує, що для забезпечення стабільності розвитку на-

ціональної інвестиційної системи, витрати на науково-технічні розробки повинні становити не менше 3% ВВП, а в Україні – майже в три рази менше. Підтвердженням такого стану є статистичні дані, подані в таблиці 1.

Таблиця 1

**Питома вага витрат державного бюджету
на інноваційну діяльність у структурі ВВП України**

Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
ВВП, млн. грн.	1316600	1411238	1451876	1566700	1979500
Загальна сума витрат держбюджету на інноваційну діяльність, млн. грн.	149,2	224,3	24,7	344,1	55,1
Питома вага витрат державного бюджету на інноваційну діяльність у структурі ВВП України, %	0,011	0,015	0,001	0,022	0,003

Джерело: Побудовано автором на підставі даних джерела [10]

Аналіз інноваційного розвитку аграрного сектору України дає змогу виділити проблеми, що перешкоджають використанню інноваційного потенціалу та гальмують нарощування конкурентоспроможності галузі [7; 14]:

- відсутність обґрунтованої та дієвої інноваційної політики держави;
- відсутність системного управління інноваційним процесом з боку державних органів;
- недосконалість, суперечливість нормативно-правової бази регулювання інноваційної діяльності;
- зменшення обсягів фінансування інновацій за рахунок державного бюджету;
- нерозвинутість ринку технологій;
- незрілість інноваційної інфраструктури, що повинна надавати посередницькі, інформаційні, юридичні, експертні, фінансово-кредитні та інші послуги;
- недоліки нормативно-правової бази інноваційної діяльності; відсутність умов для налагодження коопераційних зв'язків з іншими суб'єктами інноваційного процесу;
- відсутність (або недоступність) систематизованої інформації про нові технології, що мають потенціал комерціалізації, а також про стан і прогностичні оцінки кон'юнктури ринків збуту інноваційної продукції;
- низький інноваційний потенціал підприємства, нестача кваліфікованого технічного та управлінського персоналу на тлі незрілості консалтингової та інжинірингової інфраструктур;
- висока вартість нововведень, невизначеність строків інноваційного процесу, значний економічний ризик інноваційної діяльності, тривалі строки окупності нововведень, низький платоспроможний попит на вітчизняну інноваційну продукцію та інші.

Виходячи з актуальності наявних в АПК України проблем, вирішення яких потребує наукового забезпечення, найбільш пріоритетними напрямками державної підтримки у сфері наукового розвитку в рамках конкурентної політики повинні стати [18]:

- розробки вітчизняних наукових колективів, спрямованих на забезпечення технологічного розвитку галузей агропромислового виробництва;
- прикладні дослідження і технології, у яких Україна має значний науковий, технологічний в виробничий потенціал і які здатні забезпечити вихід вітчизняної агропромислової продукції на світовий ринок;

- вища освіта, підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів з пріоритетних напрямів науково-технологічного розвитку;
- розроблення наукових засад переходу галузей агропромислового виробництва на інноваційний шлях розвитку;
- розширення міжнародного науково-технічно співробітництва з пріоритетних напрямів розвитку агропромислового виробництва;
- система інформаційного та матеріально-технічного забезпечення наукової діяльності.

Пріоритетними напрямками державної підтримки у сфері технологічного розвитку АПК є [16]:

- розроблення і впровадження відновлювальних джерел енергії;
- розроблення та затвердження в установленому порядку комплексної програми модернізації науково-технологічної сфери аграрної науки;
- розвиток національної науково-технічної системи агропромислового виробництва, як сукупність інституцій, що забезпечують проведення ефективної державної науково-технічної політики;
- розроблення і впровадження ресурсо-, енергозберігаючих технологій виробництва агропромислової продукції;
- розроблення сучасних технологій і техніки для переробних галузей агропромислового комплексу, у першу чергу для конкурентоспроможного розвитку зернопродуктового, бурякоцукрового, олійножирового, плодоовочевоконсервного, м'ясопродуктового, молокопродуктового підкомплексів;
- інтеграції освіти, науково-технологічної сфери та виробництва як передумови конкурентоспроможного виробництва наукоємної продукції галузей агропромислового виробництва;
- проведення маркетингових та кон'юнктурних досліджень сучасних тенденцій розвитку внутрішнього і зовнішнього наукоємних ринків, вимог і потреб інвесторів і споживачів;
- створення національної та регіональних інноваційних інфраструктур;
- удосконалення моніторингу щодо стану науково-технічного розвитку галузей агропромислового виробництва, їхньої адаптації до відповідних стандартів Європейського Союзу.

Пріоритетними напрямками державної підтримки АПК у сфері виробництва є [18]:

- технологічне і технічне оновлення базових галузей агропромислового виробництва, відпрацювання методів трансферу інноваційних ресурсів наукових колективів на принципах ринкових механізмів для створення конкурентоспроможного наукоємного виробництва;
- формування наукоємних виробничих процесів, сприяння створенню та функціонуванню інноваційних структур (агротехнопарків, агротехнополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, інноваційних центрів тощо);
- сприяння організації науково-виробничих корпоративних формувань на довірних або майнових засадах з виробництва наукоємної агропромислової продукції;
- стимулювання кооперації у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності підприємств різних форм власності та наукових установ і організацій (спільне інвестування та виконання робіт, використання матеріально-технічної бази науково-дослідних інститутів і лабораторій для підтримки підприємництва у зазначеній сфері тощо);
- розвиток виробничих кластерів, створення ними високотехнологічної агропромислової продукції та послуг на інноваційних засадах;

Державні інструменти підтримки інновацій у АПК

I	Пряма фінансова підтримка інноваційних процесів підприємств АПК	<ul style="list-style-type: none"> • безпосереднє фінансування утворення нових галузей, наукоємних виробництв тощо за рахунок коштів державного бюджету, зокрема на державних підприємствах; • ініціювання створення та фінансування науково-дослідницьких програм, наукових центрів шляхом конкурсного відбору; • надання безпроцентних чи пільгових позик і грантів; • державне замовлення на інноваційні продукти; • дотації за рахунок державного бюджету для визначених галузей, виробництв чи технологій; • компенсація банківського процента цілком чи його частини, у разі спрямування позики на фінансування інвестицій у технологічні інноваційні зміни; • державні виплати провідним науковим центрам і науковцям; • компенсація науково-дослідним установам витрат, пов'язаних із налагодженням інформаційного забезпечення
II	Фіскальні пільги для інноваторів	<ul style="list-style-type: none"> • зниження ставок податку на прибуток підприємств; • податковий кредит інноваційним підприємствам; • зменшення суми прибутку до оподаткування шляхом виключення з нього вартості досліджень чи освоєння нової технології; • звільнення від деяких відрахувань до бюджету; • звільнення від сплати податку на прибуток, який отримано власниками майнових прав інноваційних і венчурних фірм; • відтермінування сплати імпортного мита чи звільнення від його сплати в разі ввезення товарів для реалізації інноваційного проекту; • пільгова амортизація для фірм, визначених як інноваційні
III	Інші правові, інфраструктурні, економічні та політичні інструменти підтримки інновацій у АПК	<ul style="list-style-type: none"> • удосконалення законодавства про авторське право, патентних відносин; • введення системи сертифікації та стандартів, що заохочує споживання інноваційних товарів, товарів харчування високої якості, нових медичних, будівельних, телекомунікаційних, рекреаційних, туристичних, транспортних послуг тощо; • розвиток і підтримка системи освіти в країні: закладів загальної освіти, університетів, спеціальної фахової підготовки, системи безперервного навчання і перекваліфікації робочої сили, курсів профільного тренінгу та менеджменту; • тимчасовий дозвіл на монополію виробника інноваційних товарів і суб'єкта, який упроваджує інноваційні технології, або, навпаки, обмеження монопольного становища, що зменшує витрати становлення нових виробників товарів чи послуг; • створення державної інформаційної інфраструктури, розширення доступу до інформаційних мереж і банків даних, бібліотек; • надання державних замовлень підприємствам для гарантування компенсації витрат на фінансування інновацій; • здійснення державного лобювання інтересів українських виробників інноваційної продукції на міжнародному рівні, застосування відповідного торговельного режиму та регулювання валютних курсів

Джерело: побудовано автором на підставі джерела [11].

- створення конкурентоспроможних переробних виробництв;
- упровадження високорентабельних інноваційно-інвестиційних проектів, реалізація яких може забезпечити якнайшвидшу віддачу і започаткувати прогресивні зміни в структурі виробництва і тенденціях його розвитку;
- здійснення серед різних верств населення, передусім державних службовців і підприємців, просвітницьких заходів, спрямованих на пропаганду та поширення знань про інноваційну діяльність як передумову забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Інструменти, за допомогою яких держава реалізує необхідні функції щодо підтримки інновацій та, як результат, підвищення конкурентоспроможності у сфері агропромислового виробництва, можна поділити на кілька груп (табл. 2) [11].

Дані Всесвітнього економічного форуму в Давосі свідчать, що Україна належить до держав із середнім рівнем інноваційності – 79 місце за фактором інноваційності та досвідченості бізнесу (за підсумками 2015 р.) [16]. Незважаючи на такі високі показники, як наявність кваліфікованих кадрів, патентної активності, наукової інфраструктури, залучення компаній до інноваційних процесів, конкурентоспроможність на внутрішньому ринку, вони мало сприяють перетворенню інновацій на масові та доступні кожному. Хоча суспільство й має значний інноваційний, творчий, інтелектуальний потенціал, це не справляє значного впливу на економіку та розвиток у цій сфері. Недостатній рівень інноваційності держави безпосередньо позначається на фактичному рівні економічної безпеки підприємств агропромислового комплексу.

Висновки

На основі системного аналізу виявлено, що на інноваційну діяльність підприємств агропромислового комплексу України впливають негативні фактори зовнішнього та внутрішнього характеру. Зовнішні перешкоди реалізації моделі інноваційного розвитку значною мірою зумовлені невідповідністю в прийнятті рішень щодо інноваційної, аграрної та конкурентної державної політики, нерозвиненою системою фінансування і кредитування та високим ризиком інноваційної діяльності агропромислового сектору України. Серед чинників внутрішнього середовища варто виділити незадовільний фінансовий стан аграрних підприємств, зниження якості науково-дослідних робіт, рівня інтеграції науки з виробництвом. Таким чином, негативний вплив зовнішнього середовища та внутрішньосистемна неузгодженість зумовлюють відхилення реалізації моделі інноваційного розвитку аграрного сектору економіки країни від заданого напрямку, що потребує різновекторного державного регулювання в рамках чинної конкурентної політики. Встановлено, що рівень інноваційності держави безпосередньо впливає на фактичний рівень економічної безпеки підприємств агропромислового комплексу. Ураховуючи комплексність впливу різних чинників на економічну безпеку цих суб'єктів господарювання, жорсткий причинно-наслідковий зв'язок між рівнем інноваційності держави та рівнем економічної безпеки підприємств встановити складно. Однак тенденція прямої взаємозалежності цих характеристик чітко прослідковується.

Література

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – С. 266.
2. Концепція науково-технічного розвитку галузей агропромислового виробництва України на період до 2015 року від 10 квітня 2008 р. №240. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Альєма В. Г. Економічна безпека інноваційного підприємства : навчальний посібник

/ В. Г. Алькема, Н. М. Літвін, О. С. Кириченко. – К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2015. – 320 с.

4. Андрійчук В. Г. Економічна безпека України : стан, критерії виміру та превентивні заходи її зміцнення / В. Г. Андрійчук // Економічна безпека України та виклики сьогодення. Збірник матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної конференції 28 травня 2010 р. – Ч. 1. – К. : УДУФМТ, 2010. – С. 14-18.

5. Андросчук Г. О. Інноваційна діяльність в Україні : економічний механізм стимулювання / Г. О. Андросчук // Інтелектуальна власність. – 2000. – № 12. – С. 23-28.

6. Борисенко З. М. Основи конкурентної політики : [підручник] / З.М. Борисенко. – К. : Таксон, 2004. – 704 с.

7. Вигівська Ю. І. Теоретико-методологічні засади інноваційної модернізації національної економіки. Наукова доповідь / під ред. д.е.н., проф. О. А. Кириченка. – Університет економіки та права «КРОК», 2010. – 88 с.

8. Гайдуцький А. П. Інвестиційна конкурентоспроможність аграрного сектору економіки України. – К. : Нора-друк, 2004. – 264 с.

9. Гальчинський А. Становлення інвестиційної моделі економічного зростання України / А. Гальчинський, С. Львовичкін // Економіка України. – 2004. – № 6. – С. 4-10.

10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

11. Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств // Проблематика 2015 р. : інноваційний розвиток підприємств аграрної сфери економіки : матеріали IV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (25-28 травня 2015 р). – Львів : ЛНАУ, 2015. – 285 с.

12. Косенко А. В. Інноваційно-інвестиційна складова формування конкурентоспроможності національної економіки / А. В. Косенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/apdu/2010_1/doc/3/12.pdf

13. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки. Монографія. – К. : КНЕУ, 2005. – 232 с.

14. Панченко І. Ключові проблеми інноваційного розвитку України та методи їх вирішення / І. Панченко // Тези інтернет-конференції. – 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stelmaschuk.info>

15. Плаксин В. И. Основы системы инновационной деятельности предприятия : монография / В. И. Плаксин, О. В. Горбачева. – Симферополь : ДиАйПи, 2009. – 333 с.

16. Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні / Інноваційна політика : європейський досвід і рекомендації для України (том 3). – К., 2015.

17. Соловйов В. П. Конкуренція в умовах інноваційної моделі розвитку економіки / За наук. ред. докт. екон. наук Б.А. Маліцко. – К. : Фенікс, 2006. – 165 с.

УДК 658.14

О.О. Наумова

кандидат економічних наук,

*доцент кафедри маркетингу та поведінкової економіки,
Університет економіки та права «КРОК»*

Управління грошовими потоками підприємства

У статті узагальнено теоретичні підходи до дослідження управління грошовими потоками підприємства, висвітлено особливості здійснення етапів управління цими потоками, наведено систему показників ефективності управління ними.

Ключові слова: управління, кошти, грошові потоки підприємства.